

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Мошноріз Марії Миколаївни «Міфопоетика творчості Спиридона
Черкасенка», подане на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних
наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Взаємодія міфологічної стихії та різножанрової літературної творчості, явище міфологізму в авторській поезії, прози і драматургії належать до числа найскладніших проблем загальнотеоретичного й історико-літературного плану. Починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст., проблема міфопоетичного дискурсу «книжної» словесності вийшла на ключові позиції у вітчизняному літературознавстві. Проблемі міфопоетики присвячено низку досліджень відомих літературознавців, як вітчизняних, так і зарубіжних, чії праці висвітлюють теоретичні проблеми міфопоетики, міфологічне підґрунтя різножанрових текстів, міжкультурну взаємодію міфів, їхній вплив на твори певних авторів та літературні види і роди. Тому цілком закономірним можна вважати зацікавленість пані Марії Мошноріз даною науковою проблемою.

Проблемі приділяється значна увага й у сучасних дослідженнях, зокрема присвячених спадщині донедавна ще заборонених в СРСР митців, яким був і колись популярний, а нині малознаний Спиридон Черкасенко. На початку 1990 рр. один із перших дослідників творчості Спиридона Черкасенка О. Мишанич звернув увагу на міфологічність його лірики: «Поет близький до життєдайного світу природи, малює колоритні образи Зеленого Шуму, Золотих пожарів, Білої Панни, Лицаря Лютого, що закорінені в народній міфології». І це не дивно, адже міф і література впродовж усього часу існування вступають у латентні, зокрема у добу модернізму, чи й явні різнотипні зв'язки і контакти, зокрема стилізаційні. А дисертація М. Мошноріз є наочним підтвердженням того, що міфологізм не тільки інструмент стилізації, а й спосіб моделювання художнього світу С. Черкасенка.

Актуальність дослідження Марії Мошноріз зумовлена необхідністю дослідити особливості міфопоетики митця у вітчизняному літературознавстві і, що не менш важливо, висвітлити індивідуальну поетику «олітературення» міфолофольклорної стихії в різножанровій творчості С. Черкасенка. Рецензована дисертація сприяє глибшому розкриттю значення творчості митця в літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. та у контексті розвитку світового письменства. Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що це перший комплексний та системний аналіз міфопоетики С. Черкасенка.

Теоретико-методологічна основа дисертації значна, оскільки пошукачка вивчила праці вітчизняних і зарубіжних літературознавців, роботи філософів і психологів, з'ясовуючи роль міфу у структурі твору та світовому культурно-інтелектуальному просторі.

Цілісному аналізу творчої спадщини С. Черкасенка в міфологічному ключі сприяли застосування не тільки загальнонаукових методів, а й продуктивних літературознавчих підходів: міфологічного, культурно-історичного, біографічного, структурно-семіотичного, типологічного методів.

Перша студія творчості С. Черкасенка такого синтетичного типу, дисертаційне дослідження М. Мошноріз пошукове й комплексне, відзначається досить широким масивом охопленого аналітичною думкою художнього матеріалу. Дисертація відзначається логічністю викладу, скрупульозністю та системністю, що відповідає поставленим у межах дисертаційної роботи меті й завданням, а наведені результати, висновки й пропозиції обґрунтовані та доведені. У дисертації М. Мошноріз системно проаналізувала творчу спадщину С. Черкасенка, опрацювавши його різножанрові твори, що дало можливість простежити еволюцію письменника в художній асиміляції міфологізму з кінця XIX – до перших десятиліть XX ст.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 316 позицій.

У вступі наявні всі обов'язкові складові: обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, сформульовано мету та завдання роботи, її

предмет і об'єкт, висвітлено зв'язок дисертації з науковими програмами і планами, наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

Марія Миколаївна у своєму дослідженні залучила до аналізу низку маловідомих творів Спиридона Черкасенка, що дозволяє розширити вивчення творчої спадщини автора. Водночас слід зазначити, що при аналізі більш відрефлексованих творів, наприклад, «Казка старого млина», «Ціна крові», «Про що тирса шелестіла», «В старім гнізді», циклів «Місто», «Діти міста» авторка проявляє оригінальність літературних інтерпретацій крізь призму власної міфопоетичної наукової парадигми.

У першому розділі – «Міфопоетична парадигма літератури і творчість Спиридона Черкасенка» – розглянуто теоретичні аспекти літературної міфопоетики, проаналізовано різні підходи до вивчення міфу, охарактеризовано ступінь вивчення теми як зарубіжними, так і українськими дослідниками від XVIII – до початку XXI ст., які заклали основу для міфологічного аналізу художньої спадщини письменників. Безперечною перевагою даної роботи можна вважати детальний аналіз історії питання, як-от: історії дослідження міфу, появи міфологічної школи німецьких романтиків, стислий аналіз доробку представників історико-порівняльного методу (М. Костомарова, О. Котляревського, О. Потебні, М. Сумцова); виокремлення на початку XX ст. міфоритуальної (Дж. Фрезер, Дж. Гаррісон, Ф. Конфорд, Дж. Вест) та архетипної шкіл (К. Юнг, Дж. Мюррей, М. Бодкін, К. Стілл).

Виокремивши праці дослідників міфопоетики, авторка зосереджується на осмисленні наукових концептів студій творчості С. Черкасенка, а саме: О. Єременко, О. Кузьми, Н. Майбороди, О. Романиці, В. Погребенника, О. Мишанича. Однак ні в одній із розвідок творчість С. Черкасенка не досліджувалась крізь призму міфопоетики. Очевидно, що саме таке завдання – проаналізувати творчість С. Черкасенка та створити відносно новітню модель вияву міфопоетичного підґрунтя творчості автора ставила перед собою Марія Миколаївна Мошноріз. Вона здійснила аналіз більшості творів

С. Черкасенка у новому теоретичному прочитанні, пов'язаному з міфопоетикою. Слід зазначити, що поставленої мети дослідниця досягла.

Ще однією перевагою даного дослідження є виокремлення дослідницького інструментарію, маємо на увазі чітке розмежування та означення понять міфологема, архетип, міфема, міфонім. На жаль, у дисертації авторка мало оперує даними поняттями, а це зробило б роботу, на наш погляд, дещо краще науково структурованою.

Перший розділ дослідження текстуально найбільший обсягом, що цілком логічно і закономірно. Тут дослідниця слушно констатує, що «міфопоетична модель світу в ліриці та ліро-епосі С. Черкасенка представлена низкою архетипів та міфологем. Це, зокрема, архетип матері-України, загарбника, міфологеми сонця, ночі, спруту, міста, дзвону, орнітологічні міфологеми (крук, ворон, сич, чайка, соловей)». Також Марія Мошнорізі досить детально аналізує ліричні та ліро-епічні твори С. Черкасенка з погляду реалізації етноспецифічних міфологем. Серед них основною виокремлюється міфологема землі, «благословенної небесами», не осібно в творчості автора, а в контекстуальному ряді творів Т. Шевченка, М. Устияновича, І. Манжури, Олександра Олесья. Принагідно зауважимо: аналіз Черкасенкового мотиву Єрусалима (з циклу «На варті») як сакрального топосу варто було б пов'язати з міфологемою іншого сакрального міста – Києва.

Досить новаторською та оригінальною є інтерпретація міфологеми спрута у одноіменному циклі, що є свідченням вміння робити аналітичні узагальнення на основі досить значного та різнопланового матеріалу, глибокої культурологічної обізнаності авторки.

Другий розділ – «Дискурс міфологізму в художній прозі Спиридона Черкасенка» – дослідниця структурувала на три підрозділи, аналізуючи як твори малої жанрової форми, так і роман «Пригоди молодого лицаря». Дисертантка справедливо відзначила меншу міру дослідженості епіки С. Черкасенка у порівнянні з його лірикою. Сама авторка значною мірою

опирається на дослідження функціонування міфопоетики в художній прозі у працях В. Антофійчука, Ю. Вишницької, А. Гурдуза, Б. Мусія, А. Нямцу, О. Слоньовської, О. Турган.

На основі даних досліджень та власного аналізу прози С. Черкасенка авторка доходить висновку, що творчість письменника органічно вбирає в себе міфологічний синтез та сприяє наближенню українського письменства до інтернаціональних течій і напрямків. Розділ містить характеристику біблійних міфосюжетів малої прози, де проаналізовано міфопростір на матеріалі оповідань «Юдита», «Марта і Марія», «Нескінчена поема», «Пастка».

Досить оригінально та по-новаторськи проаналізовано дослідницею роман С. Черкасенка «Пригоди молодого лицаря», де підвалиною твору є використання міфопоетичних структур, які реалізуються на тематичному, сюжетному, композиційному рівні. Роман аналізується як текст, основу якого становить український національний міф, який є наріжним каменем авторської моделі іншосвіту.

У III розділі висвітлено міфологічний дискурс драматичних творів С. Черкасенка, що не всі однаковою мірою були предметом дослідження науковців. Марія Миколаївна зосереджується на характеристиці сакрального та профанного простору, межею між якими є річка, вікно.

Символістський характер одноактівок С. Черкасенка дослідниця цікаво пов'язує з культивуванням есхатологічних та апокаліптичних мотивів, адже вони призводять до зміни «усталеного часового порядку, час поділено на минулий і теперішній: минулий асоціюється з раєм, ... а теперішній час дії – з пеклом» (С. 161), що є досить важливим та оригінальним науковим спостереженням.

Водночас дисертація М. М. Мошноріз містить деякі вузькі місця, дискусійні моменти, на які варто звернути увагу.

У оповіданні «Марта і Марія» пошукачка вказує про накладання християнського міфу на феміністичну тему, що здається не досить

обґрунтованим, тому закономірним є запитання: що структурує характер даного оповідання – архетип, міфологема, образ, мотив?

У романі «Пригоди молодого лицаря», на наш погляд, однієї констатації наявності ознак сарматського міфу недостатньо. Тому в перебігу наукової дискусії хотілося б почути більш розгорнуту відповідь про ці ознаки та їхню трансформацію у тексті роману.

Поза увагою дослідниці залишається міфологема води, яка, безумовно, є однією з провідних та найдавніших у міфопоетиці різних народів.

Висновки робляться на матеріалі драми «Казка старого млина», але міфопоетичний образ Казки, на жаль, залишився поза увагою дослідниці.

Драма «Ціна крові» досить часто потрапляла в коло дослідницьких інтересів. Тому, враховуючи досить значну рецепцію твору, різновекторний літературознавчий аналіз, можемо констатувати, що залишилося нерозкритим у роботі питання кореляції інтертекстуальності та міфопоетичного осмислення біблійного сюжету у творі.

Висловлені зауваження не применшують наукової вартості дисертації Марії Миколаївни Мошноріз, мають здебільшого рекомендаційний, а не принциповий характер. Дисертація є самостійною науковою працею з елементом наукової новизни, в якій обґрунтовано міфопоетичний характер творчості С. Черкасенка на основі дослідження різножанрових творів, здобуто нові результати літературознавчого аналізу.

Текст роботи, автореферат, апробація роботи та публікації відповідають нормативним вимогам. Висновки роботи відповідають поставленим меті й завданням, повно репрезентують основні тези дисертації, впливають із проведених досліджень.

Отже, дисертаційне дослідження «Міфопоетика творчості Спиридона Черкасенка» виконане на високому рівні та відповідає пунктам №№ 9–13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24. 07. 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р.,

№1159 від 30. 12. 2015 р. та №567 від 27. 07. 2016 р). Вважаємо, що Марія Миколаївна Мошноріз заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор

кафедри зарубіжної літератури

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

5.02.2021 р.

Л. І. Синявська

підпис д. філ. н. проф. Синявської Л. І.
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар ОНУ імені І. І. Мечникова
С. В. Курандо
* * * * * 20 ____ р.